

O MONEDĂ MACEDONEANĂ DE BRONZ DE LA TUDORA (RAIONUL ȘTEFAN VODĂ)

Sergiu Matveev
Ana Boldureanu

Cuvinte-cheie: istoria arheologiei, RSSM, Tudora, geți, monedă macedoneană.

Primele monede macedonene care au ajuns în spațiul Carpato-Nistrean au fost piesele de aur emise sub regii Filip II, Alexandru III cel Mare, Filip III etc. Moneda macedoneană de argint este o raritate în regiune, iar piesele din metal comun sunt considerate inexistente în spațiul dintre râurile Prut și Nistru. Din aceste considerente, descoperirile de acest fel au o valoare istorică de mare importanță.

În anul 1958 Detașamentul Arheologiei Scitice al Expediției Moldovenești a Institutului de Istorie a Culturii Materiale și al Filialei Moldovenești a AȘ URSS sub conducerea A.I. Meljukova (1921-2004) a realizat cercetări de teren în partea de sud a RSSM. Pe malul drept al Nistrului cercetările s-au axat pe zona satelor Olănești și Palanca, în special pe teritoriul localității Tudora. Ca urmare au fost cercetate 14 așezări, trei din perioada „prescitică”, patru din care au fost atribuite epocii scitice, șase – primelor secole ale erei creștine și trei din perioada medievală (Мелюкова 1958a; Мелюкова 1958b). La acel moment în apropierea localității Tudora (Tudorovo – în documentele epocii) din cercetările efectuate de G.B. Fedorov în anul 1950 erau cunoscute două situri fortificate din perioada numită scitică. Situl Tudora II încă în anii '50 a fost inclus în zona de extindere a localității, fiind iremediabil pierdut, astfel încât sistemul de fortificație descris de G.B. Fedorov nu a mai putut fi identificat de membrii expediției conduse de A.I. Meljukova. S-a reușit doar recuperarea unei colecții de vase de lut care includea ceramică confecționată cu mâna, datată cu secolele IV-III a. Chr., fragmente de amfore elenistice, dar și vase aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov și amfore romane din secolele II-III p. Chr.

Situl Tudora I se află la intrarea în sat dinspre Olănești și avea în anul 1958 un grad mai ridicat de conservare (fig. 1). Suprafața cercetată prin

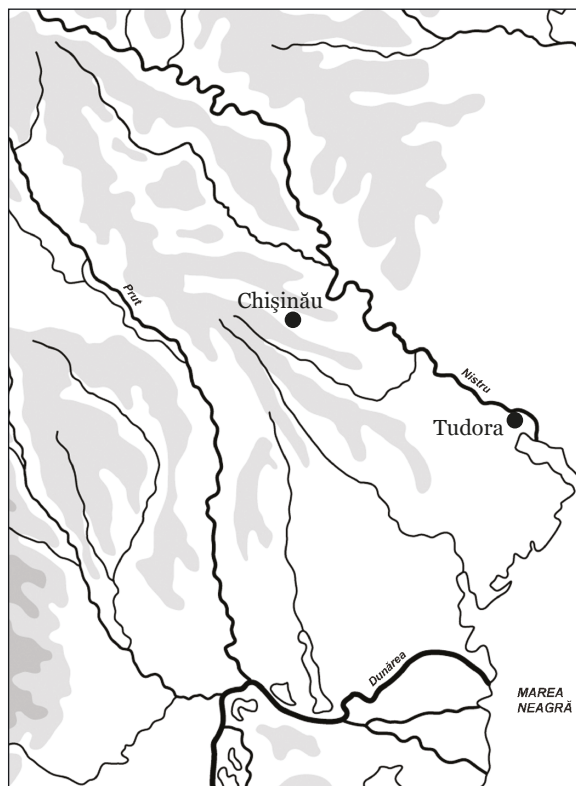

Fig. 1. Amplasarea sitului Tudora I.

săpături a depășit 650 m², fiind identificate două nivele de locuire, unul din perioada de existență a cetății numit „prescitic” și altul din perioada romană. În stratul superior împreună cu materiale din perioada romană au fost identificate fragmente de ceramică tătarească, dar și pereți de amfore elenistice din secolele IV-III a. Chr. și vase confecționate cu mâna.

Dintre piesele distincte din acest sit se remarcă o monedă de bronz atribuită de A.I. Meljukova emisiunilor regelui macedonean Filip II, și descrise drept având pe avers chipul unui tânăr aberb (Apollo) cu părul prins de o bandă spre dreapta, iar pe revers cuprinzând imaginea unui călăreț spre dreapta, cu legenda în partea superioară

Fig. 2. Moneda descoperită la Tudora.

ΦΙΛΙΠΠΟΥ, iar în partea inferioară monograma NE (Мелюкова 1958a, 31-32; Мелюкова 1958b, рис. 23/15)¹. Modul de reprezentare a monedei ar presupune un raport de cca 45° între avers și revers (fig. 2). Autorul cercetărilor considerase atunci că ceramica din secolele IV-III a. Chr. și moneda au putut fi aduse pe suprafața sitului Tudora I, de locuitorii sitului Tudora II (Мелюкова 1958a, 32).

Analiza imaginii prezentate în albumul care însoțește raportul de săpături demonstrează că piesa de la Tudora I este de tipul SG 6696v. Monedele de acest tip au de obicei diametrul de circa 17-18 mm și greutatea variind între cca 5,5 și 7,5 g, și sunt datate în limita anilor 359-336 a. Chr. Ținem să atragem atenția că polisul care a utilizat monograma NE a fost Neonteichos, dar care puțin probabil să fi confecționat monede replici ale emisiei-lor lui Filip II Macedoneanul.

În ciuda importanței piesei, nu am regăsit descrierea ei în lucrările semnate de A.I. Meljukova, mai mult decât atât, în unul dintre volume autoarea atenționează că, în mediul funerar tracic pruto-nistean nu sunt cunoscute monede macedonene din bronz (Мелюкова 1979, 151). Amintindu-și de discuțiile avute cu A.I. Meljukova privind evoluția economiei și influența lumii greco-macedonene asupra tracilor și sciților, prof. I. Niculiță afirmă că, cercetătoarea moscovită opina: „la tracia nordici nu pot fi prezente monede, deoarece nici chiar la sciți ele nu se întâlnesc”. Nici în cele două volume care reflectă istoria circulației monetare și descoperirile de monede și tezaurе monetare pe teritoriul RSSM, semnate de A.A. Nudelman, această piesă nu este semnalată (Нудельман 1976; Нудельман 1985). A. Nudelman chiar aten-

ționează în volumul editat în anul 1976 că, dacă în spațiul dintre Carpați și Prut sunt cunoscute monede din argint și bronz ale dinastilor macedoneni, în spațiul pruto-nistean astfel de piese nu sunt cunoscute (Нудельман 1976, 12).

În volumul din anul 1985 deja apare informația despre o primă monedă macedoneană de argint emisă sub Alexandru III, descoperită în apropierea orașului Bolgrad (Нудельман 1985, 11, 159).

Datele statistice după metalul din care au fost confecționate monedele grecești și macedonene descoperite în spațiul pruto-nistean, se prezentau până în anul 1985 astfel (Нудельман 1985, 10). Cele șase monede din bronz, emise în diferite orașe-polisuri grecești, ca, spre exemplu, cele din Tyras, au fost descoperite pe suprafața siturilor getice din zona Complexului istorico-arheologic Orheiul Vechi.

	Aur	Argint	Electrum	Aramă
Număr de piese	1021	293	74	6
% din nr. total	73,24%	21,01%	5,31%	0,43%

Singura lucrare în care este pomenită existența piesei în repertoriul siturilor arheologice din secolele VII-III a. Chr. este cea semnată de Tudor Arnăut, dar în aceeași lucrare în repertoriul numismatic descoperirea respectivă lipsește (Arnăut 2001, 271). Piesa lipsește și din volumul apărut în anul 2015 privind moneda în Republica Moldova, compartiment semnat de Aurel Vîlcu (MRM 2015, 21-30).

În catalogul Rapoartelor de săpături arheologice din Arhiva Institutului de Arheologie al Academiei de Științe a Rusiei, Raportul respectiv al A.I. Meljukova și albumul corespunzător apar sub codificarea „Ф-1. Р-1. № 1831. 49 л. № 1831а – Альбом иллюстраций к отчету. 21 л, 39 ил.”. Referitor la locul păstrării artefactelor colectate se menționează lipsa informațiilor privind colecția de piese arheologice (КН-ОАИА РАН 2010, 285). Verificările realizate în fondurile Muzeului Național de Istorie și ale Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală la fel nu au dat nici un rezultat.

În zonele sud-dunărene învecinate acest tip de monedă este bine cunoscut. Spre exemplu *Catalogul pieselor de bronz emise sub Filip al II-lea descoperite pe teritoriul Dobrogei*, publicat în anul 2009 de G. Talmațchi, cuprinde 52 de monede (Talmațchi 2009, 73-93), autorul conside-

¹ Mulțumim dlui Sergiu Popovici, director adjunct al Agenției Naționale Arheologice, care ne-a atenționat asupra acestei piese.

rând că cea mai mare parte a monedelor de bronz ale lui Filip II par a fi postume. Pentru teritoriul Bulgariei cantitatea de monede de bronz ale lui Filip II este de-a dreptul impresionantă, depășind cifra sutelor (Talmațchi 2009, 88). Mai mult chiar, câteva piese cu o monogramă similară au fost colectate de profesorul Ilya Prokopov, care o consideră mai curând o combinație între litera N și un trident (A se vedea și: Славова, Прокопов 2017, 31-37; Slavova, Prokopov 2017)². Și într-adevăr, piesele care ne-au fost demonstrate în anul 2016 (nepublicate la acel moment) aveau un trident evident, așezat alături de litera N. Înclinăm să susținem opinia cercetătorului de la Sofia.

Monedă macedoneană de bronz identificată în Raportul de cercetări arheologice din anul 1958 realizate la Tudora (r-nul Ștefan Vodă), prima cunoscută în spațiul dintre Prut și Nistru, nu a putut fi găsită în niciunul dintre muzeele din Republica Moldova, în care ar fi trebuit să se afle. Soarta ei rămâne incertă, cu șanse minime de a fi recuperată vreodată. Analiza imaginii permite a data perioada de emisie a monedei respective în limitele celei de-a două jumătăți a secolului al IV-lea a. Chr., poate chiar spre finalul lui. Laconismul textului Raportului nu facilitează identificarea altor valențe cronologice a momentului și condițiilor de penetrare a piesei în mediul barbar.

Bibliografie

- Arnăut 2001:** T. Arnăut, Vestigii ale sec. VII-III a. Chr. în spațiul de la răsărit de Carpați (Chișinău 2001).
- MRM 2015:** Moneda în Republica Moldova (Chișinău 2015).
- Slavova, Prokopov 2017:** M. Slavova, I. Prokopov, Numismatic collection of the Regional Historical Museum at Haskovo. Coins and Coin hoards from VI to I Century BC (Sofia-Haskovo 2017).
- Talmațchi 2009:** G.M. Talmațchi, Câteva date noi privind descoperirile monetare de bronz macedonene din Dobrogea. *ArhMold XXXII*, 2009, 73-93.
- КН-ОАИЯ РАН 2010:** Научно-отраслевой Архив Института Археологии РАН. Отчеты о полевых исследованиях. Каталог 1955-1959 гг. (Москва 2010).
- Нудельман 1976:** А.А. Нудельман, Топография кладов и находок единичных монет. Археологическая карта Молдавии. Выпуск 8 (Кишинев 1976).
- Нудельман 1985:** А.А. Нудельман, Очерки истории монетного обращения в Днестровско-Прутском регионе (с древнейших времен до образования феодального Молдавского государства) (Кишинев 1985).
- Мелюкова 1958a:** А.И. Мелюкова, Отчет о работе отряда скифской археологии Молдавской экспедиции в 1958 г., *Arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei*, nr. 386.
- Мелюкова 1958b:** А.И. Мелюкова, Альбом к отчету о работе отряда скифской археологии Молдавской экспедиции в 1958 г., *Arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei*, nr. 12.
- Мелюкова 1979:** А.И. Мелюкова, Скифия и фракийский мир (Москва 1979).
- Славова, Прокопов 2017:** М. Славова, И. Прокопов, Бронзови монети на македонските царе по долината на река Марица в Хасковска област. *Будител* 1 (43) 2017, 31-37.

A bronze Macedonian coin from the village of Tudora (Ștefan Vodă District)

Keywords: history of archaeology, MSSR, Tudora, Getae, Macedonian coin.

Abstract: In 1958, the Department of Scythian Archaeology of the Moldavian Expedition of the Institute of History and Material Culture and the Moldavian branch of the USSR Academy of Sciences under the direction of A.I. Meljukova conducted field research in the southern part of the MSSR. On the right bank of the Dniester River, studies were carried out in the area of the Olănești and Palanca villages, particularly in the territory of the village of Tudora. As a result, 14 settlements were studied, three of which were of the pre-Scythian time, four attributed to the Scythian period, six to the first centuries of Christianity, and three of the medieval times.

The site Tudora I was located at the entrance to the village from Olănești and in 1958 was in better state of preservation. There were identified 2 habitation layers – one of the period of the existence of the pre-Scythian fortress and the second of the Roman period.

Among the individual finds from this site there is a bronze coin attributed by A.I. Meljukova to the issues of Macedonian King Philip II. On the front side there was an image of the head of the beardless young man (Apollo?), with the hair tied, and on the reverse side - the rider on horse galloping to the right, the legend at the top: ΦΙΛΙΠΠΟΥ, and in the lower part - monogram NE. The ratio of the obverse and the reverse was 45°.

² Mulțumim pe această cale dlui dr. Ilya Prokopov pentru sfaturile utile.

The analysis of the image taken from the original research report shows that the coin from Tudora I belongs to type SG 6696v, whereas items of this type usually have the diameter about 17-18 mm and the weight varying between 5.5 and 7.5 g, and are dated between 359 and 336 BC. We would like to point out that the polis that used the monogram NE was Neonteichos, but it is very unlikely that this town produced bronze imitations of the coins of King Philip II the Macedonian. In the neighboring south Danube areas, this type of coin is well-known, both in Dobrogea, but especially on the territory of Bulgaria. Prof. Ilya Prokopov considers that the respective monogram is rather a combination of letter N and a trident. The authors of this study support the Bulgarian researcher's opinion.

The bronze Macedonian coin presented in the 1958 archaeological report on Tudora (Ștefan Vodă District) is the first such find between the Prut and the Dniester. Unfortunately, the coin itself was not found in any of the museums of the Republic of Moldova. Its fate remains uncertain, with a minimal chance of recovery. The analysis of the image in the photograph allows us to date the coin the second half of the 4th century BC, even near the end of it. The brevity of the text of the report does not allow us to identify other chronological elements, the moment and conditions for the penetration of the coin into the Barbarian World.

List of illustrations:

Fig. 1. Location of the site of Tudora I.

Fig. 2. The coin discovered in Tudora.

Бронзовая македонская монета из села Тудора (район Штефан-Водэ)

Ключевые слова: история археологии, МССР, Тудора, геты, македонская монета.

Резюме: В 1958 году Отряд скифской археологии Молдавской экспедиции Института истории материальной культуры и Молдавского филиала Академии наук СССР под руководством А.И. Мелюковой провел археологические исследования в южной части МССР. На правом берегу Днестра исследования проводились в зоне сел Олэнешты – Паланка, особенно на территории села Тудора (Тудорово). В результате было исследовано 14 поселений, 3 из которых предскифского периода, 4 – датированы скифским периодом, 6 – первыми веками нашей эры и 3 – эпохой средневековья.

Городище Тудора I располагалось при въезде в село со стороны с. Олонешты и на момент исследования было в лучшей сохранности. Оно содержало археологические находки двух периодов. Первый из них соответствовал периоду существования городища – предскифскому. Другой датировался первыми веками нашей эры. Среди индивидуальных находок этого памятника выделяется бронзовая монета, причисленная А.И. Мелюковой к эмиссиям македонского царя Филиппа II. На лицевой стороне находилось изображение головы безбородого молодого мужчины (Аполлона), с повязанными волосами, а на оборотной стороне – всадник на лошади, скачущий направо, легенда в верхней части: ΦΙΛΙΠΠΟΥ, а в нижней части – монограмма NE. Соотношение аверса и реверса составляло 45°.

Анализ изображения монеты, представленного в отчете, свидетельствует, что монета из Тудоры I принадлежит к типу SG 6696v; данный вид монет обычно имеет диаметр 17-18 мм, вес варьирует между 5,5-5,7 грамма, датируется 359-366 годами до нашей эры.

Из числа полисов, использующих монограммы, монограмма NE принадлежала Неонтеихосу. Но кажется маловероятным, что этот город изготавливал бронзовые имитации монет Филиппа II Македонского. На территории южнее Дуная этот тип монет хорошо известен в Добрудже, а особенно на территории Болгарии. Профессор Илья Прокопов считает, что данная монограмма представляет собой комбинацию между буквой N и трезубцем. Авторы данного исследования поддерживают мнение софийского исследователя.

Бронзовая македонская монета, представленная в отчете об археологических раскопках 1958 года у села Тудора района Штефан-Водэ, является первой такой находкой между Прутом и Днестром. К сожалению, сама монета не была обнаружена ни в одном из музеев Республики Молдова. Ее судьба остаётся неопределенной, с минимальными шансами на обнаружение. Анализ изображения на фотографии позволяет датировать монету второй половиной IV в. до н.э., даже ближе к его концу. Лаконичность текста отчета не позволяет идентифицировать другие хронологические элементы, момент и условия проникновения монеты в варварскую среду.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Расположение городища Тудора I.

Рис. 2. Монета, обнаруженная у села Тудора.

20.04.2018

Dr. Sergiu Matveev, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: sssmatveev@yahoo.com

Dr. Ana Boldureanu, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: anaboldureanu@yahoo.com